

УДК 37(477):173

НАРОДНА МУДРІСТЬ ПРО УКРАЇНСЬКІ РОДИННІ ТРАДИЦІЇ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Марія КЛЕПАР (Івано-Франківськ)

Постановка проблеми. Державною національною програмою “Освіта (Україна ХХІ століття)” одним із пріоритетних напрямів реформування освіти визнано родинне виховання. Саме в сім’ї закладаються основи формування особистості, вона є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Огляд науково-методичної літератури показав, що на сучасному етапі проблема ролі українських родинних традицій у вихованні дітей є малодослідженою. Так, великий вклад у розробку засад сімейного виховання внесли видатні українські вчені кінця ХІХ – початку ХХ ст. А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Психолого-педагогічні проблеми виховання в сім’ї були предметом дослідження і сучасних науковців, таких як І. Бех, Л. Бойко, Л. Драчук, І. Зверева, Н. Лисенко, В. Кравець, О. Масимович, Г. Наумчук, В. Постовий, Л. Синютка, В. Стинська, І. Трубавіна та ін. Водночас, відсутні дослідження з питань ролі українських родинних традицій у вихованні підростаючого покоління, що й зумовило вибір теми статті.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить аналіз джерельної бази, в українських родинах дітей завжди вчили, що людина невіддільна від свого роду, нації. Головним охоронцем ладу в родинах та суспільних взаєминах, законом буття був звичай. Він зобов’язував кожного члена роду досконало вивчати і знати свій родовід до сьомого коліна. Людину, яка не знала історії свого роду, вважали безрідною. У родинах зберігали письмові спогади, перекази, предмети побуту, портрети та інші матеріали про історичні подвиги своїх предків. Звідси, з поцінування сімейних реліквій, починається любов і повага до свого роду, рідної землі, національних звичаїв і традицій.

Відомий дослідник українського родинознавства академік Мирослав Стельмахович зазначав, що завдяки застосуванню національної системи родинного виховання кожен конкретний народ продовжує себе у своїх дітях, неухильно показує свій національний дух, характер, менталітет, традиційну родинно-побутову культуру [2, с. 114].

Повернення обличчям до засад українських народних родинних традицій сьогодні надзвичайно актуальне і своєчасне. Історичний екскурс у джерела української родинної педагогіки переконує у тому, що одне з найважливіших і найскладніших її завдань – виховання з дитини справжнього громадянина-патріота України. У цьому допомагають народні традиції, які трансформуються здебільшого у родині, стають могутнім джерелом формування етичних норм особистості, прилучення її до історичних витоків народу, виховання поваги до інших традицій. Родинне виховання трактується як феноменальне явище сімейного і суспільного життя.

Народна мудрість утверджує такі вихідні основні умови виховання, які мають вічний характер: родинне гніздо, сім’я, пам’ять роду, рідна мова, наступність і спадковість поколінь, гуманізм, творча праця, рідне національне середовище, культивування моральних чеснот народу.

Родовід вихователів іде від батька-матері, від сім’ї. Великий дарунок природи – продовжити себе і повторитися у своїх дітях. Кожен з нас усвідомлює своє покликання – бути батьком, мамою. Традиційна народна мораль ґрунтується на авторитеті батьків, з образами яких пов’язуються поняття добра, правди, справедливості. Суспільство поклато на батьків відповідальність за організацію життя родини, дітей, вважаючи їх першими і незамінними вихователями, а сімейні стосунки, побудовані на громадянському обов’язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливій мудрості батька і матері, є величезною виховною силою [1].

Майбутнє кожного народу в його дітях. Адже дитина, яка змалечку освячена молитвою батька й матері, колисковою піснею, жадібно вбираючи духовний навколишній світ, культуру взаємин батьків, стає посланцем роду в майбутнє. Людина теперішнє передає у завтра через своїх дітей, онуків і правнуків.

Численні етнографічні джерела свідчать, що поява дитини в родині була бажаною. «Дити - то Божа роса» - казали в народі. Поява дитини на світ Божий була для всієї сім’ї великою, радісною подією і відповідно супроводжувалася ритуальними діями родильної обрядовості. Простежується комплекс звичаїв та обрядових дій, пов’язаних із народженням дитини, вибором імені, кумів, хрещенням, першим купанням,

вшануванням матері і немовляти як членів родини.

Про ставлення до майбутніх дітей говориться в багатьох народних повір'ях. Побудувавши нову хату, молодий господар саджав куц каліни як символ краси, достатку й радості, *«щоб діти велися»*, *«щоб каліна малих дітей колисала»*. Раділи господарі, якщо під дахом оселі ліпили гнізда ластівки, виводили ластів'ят. Добрим знаком було поселення лелек на хаті. Це символ щасливої сім'ї, родинної згоди, подружнього щастя, такого родинного багатства, як діти.

Для наших предків виховання дітей було святим обов'язком батьків. Згідно з нормами народної і християнської моралі батьки відповідали перед власною совістю, Богом і народом за долю, вихованість, моральну зрілість своїх дітей. Дбаючи про їхнє майбутнє, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями, тому ревно плекали в родинному середовищі такі моральні чесноти, як повага до старших, милосердя, щирість, працьовитість, багатство духу.

Традиційна мораль ґрунтувалась на авторитеті слова, його високій місії і незаперечності. Найбільше це стосувалося родинного етикету, де пріоритет належав главі сім'ї – батькові. Його слово було не тільки законом, воно навчало, об'єднувало й утверджувало моральні принципи. Водночас така особлива повага до батькового слова вимагала від нього надзвичайної відповідальності й високих чеснот. Згадаймо такий вислів: *«Хоч батько і скупий на слово, але воно є законом»*.

Батько формує в дітей фізичні та вольові якості (витривалість, дисциплінованість, працелюбство). Йому належить провідна роль в організації сімейного господарства. Керівне становище глави сім'ї надає йому право вирішувати проблеми з різних аспектів життєдіяльності: *«Шануй батька та Бога – буде тобі всюди дорога»*, *«Як батька покинеш, так і сам загинеш»*.

Рід людський продовжується завдяки матері, яка не лише народжує дитину, а й вигодує, ставить на ноги, її роль у родинному вихованні є неперевершеною. Народні традиції вимагали шанувати жінку-господиню, яка була головною берегинею родинного вогнища: *«Матір не купити, не заслужити»*, *«У кого ненька, в того і голівка гладенька»*, *«Дітки плачуть, а в матері серце болить»*.

Важливого значення народна педагогіка надавала прикладу батьків у вихованні дітей: *«Який куц, така хворостина, який батько, така й дитина»*, *«Яблуко від яблуньки далеко не котиться»*, *«Яка хата - такий тин, який батько – такий син»*.

Важливу роль у сім'ї відіграє культ рідної мови. Саме мова є першою ознакою національної приналежності, передумовою пізнання традицій, звичаїв, психології.

У народі здавна помічено, що колискова пісня має велику магічну силу, заспокоює маля, сповнює його позитивними емоціями, настроє на гармонію дитини і матері, а словами і співом веде у дивосвіт незнамого й небажаного.

Пізніше колискова має викликати інтерес до народної пісні, який містить в собі глибокий потенціал для формування естетичного досвіду особистості. Любов до музики і співу плекалась змалку, з колиски. За традицією, українці робили колиски із красивого «співучого» дерева - клена, ясеня, каліни, щоб діти росли співучими, дужими та вродливими. Над колискою немовляти завжди вшали дзвоники, різнокольорові кільця та інші іграшки, які збуджували увагу та емоції дитини, зосереджували зір, активізували рухи. Вони є першими предметами, на яких в малят виховували чутливість до естетичного сприймання навколишнього світу [1].

Духовне життя дитини повноцінне тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Народна мудрість стверджує: *«Де гра – там радість»*. Народні ігри – неоціненний виховний і розвиваючий скарб, який залишили нам прадіди. Основна цінність народної гри у родинному вихованні полягає у тому, що крізь призму її змісту легко, без натиску батьки знайомлять дитину з навколишнім, формують певні вміння і навички, виховують національну самосвідомість, знайомлять з родинними традиціями, готують до життя.

В основі традиційного родинного виховання лежить праця. Саме вона є мірилом духовних і фізичних якостей людини. Вже саме народження дитини сприймалося як поява майбутнього трудівника. Ставлення до праці необхідно виховувати у дітей з раннього дитинства. Веселі дитячі пісеньки та народні казки, дійові особи, які за сумлінну працю одержують винагороду, не тільки художньо – естетично виховували, а й спонукали дитину до трудової діяльності. Аналогічну виховну функцію виховували ігри, пов'язані з сімейним побутом. За сумлінно виконане доручення батьки не забували похвалити дитину, щоб вона усвідомлювала важливість свого скромного, але незмінного внеску в спільний побут.

Українці вчили дітей відчувати й розуміти красу праці. За давнім звичаєм батьки намагалися передати в спадок своїм дітям знання й досвід виготовлення предметів ужиткового мистецтва і цим плекали в молоді не лише повагу до праці, а й потяг до прекрасного. Навіть участь дітей у вирощуванні квітів,

городини, саджанні дерев викликає в них емоційні переживання, сприяє психічному розвитку, естетичному і трудовому вихованню.

Багаті за змістом та естетичним впливом українські родинні релігійно-побутові свята й обряди. Традиційні обрядові свята синтезують музичне, усне мистецтво, виступають самодіяльними народними виставами з піснями, іграми, інтермедіями, з продуманим предметним середовищем, одягом і символікою. Кожне українське свято, народне чи релігійне, одухотворює людські почуття, родинну злагоду, вселяє життєвий оптимізм [3].

Отже, важливу роль у вихованні дітей та молоді відіграють родинні народні традиції, звичаї та обряди українського народу.

Що багатший ґрунт народних традицій, рідної культури, мови, то ревніше ми дотримуємося моральних засад і заповітів попередніх поколінь, то міцніше і глибше коріння цього дерева, що буятиме воно силою, красою й пускатиме свіжі пагони. Саме тому численні народи на землі бережуть і підтримують творчий спадок попередніх поколінь у мові, звичаях, пісенній, оповідальній і танцювальній культурі, моральних законах тощо.

Шанобливе ставлення до батьків, наслідування їхніх правил життя і поведінки, коректність стосунків, працелюбність, безмежна любов до рідної землі, готовність до подвигів, до того, щоб самовіддано боротися за свободу, закладалося в дитячу душу українським народом із колиски через колискову пісню, казку, гру,

обов'язкову домашню й польову працю, традиції та звичаї. Виховання дитини здавна було усвідомленим обов'язком кожного члена родини, бо мислилося обов'язком життя. *«Що посієш, те й пожнеш»* – це багате на змістовну семантику прислів'я завжди було кредом родинного виховання дитини.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що виховання особистості здійснюється через родину, школу, середовище, церкву і суспільство. Проте провідну роль у цьому процесі відіграє родина, адже саме у сім'ї здійснюється формування національної свідомості, любові до рідної землі, рідної української мови, рідного міста чи села, відродження традицій, звичаїв, обрядів, знання власного родоводу, походження прізвища, історії свого села, міста тощо.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів: Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – С.250-252.
2. Стельмахович М. Українська родина педагогіка: навч. посіб /М.Г.Стельмахович. – К.: ІСДО, 1996. – 190 с.
3. Столяренко О. Народознавство. Формування у школярів ціннісного ставлення до людини /О.С.Столяренко// Рідна школа. – 2000. – №1. – С.15.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Клепар Марія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін початкового навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
Коло наукових інтересів: родинне виховання.

УДК 37.015.3+37.032

ЗДОРОВ'Я ЗБЕРІГАЮЧА КОНЦЕПЦІЯ У КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Світлана КОСТЬ, Вячеслав ЯСІНСЬКИЙ (Львів)

Постановка проблеми. Найбільшою цінністю відповідно до основних прав людини є її життя та здоров'я. У сучасному суспільстві, у ситуації глобальної кризи, зокрема в екологічній, демографічній, геополітичній, етнічній і моральній сферах, значно ускладнюються умови життя людей, оскільки разом з безпрецедентними темпами змін і розвитку техніко-технологічних галузей здійснюється великий тиск на особистість різних сил, які викликають психічну напругу, стреси і в результаті збільшується кількість захворювань, а смертність уже скоро може перевищувати народжуваність. Саме це зумовлює пріоритетність напряму збереження здоров'я як надважливого завдання науки і практики.

Здоров'я - це перша і найважливіша потреба людини, яка визначає здатність її до праці і забезпечує гармонійний розвиток особистості. Воно є вагомим умовою для адекватного пізнання навколишнього світу, для самоствердження і щастя людини. Активне довге життя – це вирішальна складова у цілісній системі людини.

Різноманітність поглядів на здоров'я, різне розуміння його сутності і безуспішність спроб виробити єдину, узгоджену думку про нього певною мірою пояснюється тим, що здоров'я в сучасному його осмисленні дійсно є складним явищем, характеристики якого важко сформулювати однозначно. Питання про соціально значущі складові здоров'я людини належить до